



Munich Personal RePEc Archive

# **Economic freedoms and economic sovereignty in the globalization conditions – adjustment or submission**

Bukvić, Rajko

Nizhny Novgorod State University of Engineering and Economics,  
Nizhniy Novgorod, Russia

2003

Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/114975/>  
MPRA Paper No. 114975, posted 16 Oct 2022 09:48 UTC

Rajko Bukvić

## EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKI SUVERENITET U USLOVIMA GLOBALIZACIJE – PRILAGOĐAVANJE ILI POTČINJAVANJE

Apstrakt. U radu se razmatraju problemi ekonomskog (i nacionalnog) suvereniteta u uslovima globalizacije, u kojima značaj državnih granica postaje sve manji. Pošto su međunarodne finansijske institucije preuzele neoliberalnu doktrinu, one su postale i glavni promoteri globalizacije oličene u Vašingtonskom konsenzusu, namećući neoliberalne politike zemljama Istoka i Jugoistoka Evrope (i ne samo njima, naravno). Ekonomski rezultati u ovim zemljama upozoravaju na neadekvatnost ovih politika i na potrebu očuvanja ekonomskog suvereniteta, odnosno samostalnog vođenja ekonomske politike. Iako su mogućnosti za to na prvi pogled male, neki primeri (Singapur i Hong Kong) pokazuju da se one mogu ostvariti.

Ključne reči: globalizacija, ekonomski suverenitet, međunarodne finansijske institucije, neoliberalna doktrina

1. Razvoj modernih, kapitalističkih, privreda oduvek je bio povezan s razvojem nacionalnih država, tako da se ekonomska teorija u najrazličitijim doktrinarnim sistemima (merkantilisti, liberalni ekonomisti – A. Smit, Rikardo, zatim Marks i njegovi sledbenici itd.) u stvari stalno bavila problemima (ekonomskog) funkcionisanja države. Pri tome, privrede su najpre proučavane kao zatvoreni nacionalni sistemi da bi se zatim polje istraživanja proširilo s uvođenjem pretpostavke (slobodne) trgovine s drugim zemljama. I u jednom i u drugom slučaju, međutim, pretpostavljena je ekonomska (i nacionalna) suverenost zemlje. Ova pretpostavka napušтана je samo kada se iz sfere ekonomije prelazilo u sferu politike, usled čega je, kao krajnja konsekvencija, dolazilo do gubljenja ekonomskog (i nacionalnog) suvereniteta. Upravo gubitak (ekonomskog i nacionalnog) suvereniteta nalazi se u osnovi početkom i tokom XX veka veoma popularnih i raširenih teorija zavisnosti (odnosno, imperijalizma), koje su zauzimale ključno mesto u marksističkoj misli, iako su bile prihvaćene i od strane nekih građanskih pisaca (Šumpeter, npr.).

Na taj način, pitanje odnosa nacije (države) i ekonomskog rasta, odnosno razvoja tretira se u ekonomskoj teoriji eksplicitno ili implicitno već nekoliko vekova, bez obzira na to da li se radi o makro ili mikroekonomskim teorijama, odnosno sistemima. Neke od ovih teorija isticale su, pri tome, da je nužno da protokom vremena, odnosno razvojem kapitalizma, značaj državnih granica postaje i postane sve manji. Jedan od klasičnih obrazaca ovakvog poimanja razvoja kapitalizma dat je u Marksovom *Kapitalu*, zbog čega se Marks i naziva *prorokom mondijalizacije* (tj. globalizacije),<sup>1</sup> premda on sam nije koristio ovaj termin.

---

<sup>1</sup> Zorica Banjac, Istorijski krivac ili prorok mondijalizacije, Nedeljna Naša borba (Beograd), 23–23. 5. 1998.

2. Jedna od osnovnih, ili globalnih, karakteristika savremenog (ekonomskog) sveta, sveta koji se počeo (pre)oblikovati padom Berlinskog zida, svakako je globalizacija. Ovu ocenu ne može da negira ili ublaži ni činjenica da u stvari i ne postoji saglasnost šta se pod terminom globalizacija podrazumeva, odnosno činjenica da je globalizacija u isto vreme predmet vrlo burnih teorijskih sporenja. Nastala kao rezultat delovanja tzv. programa reformi, osmišljenog i pripremljenog od strane političara, ekonomista i akademskog establišmenta<sup>2</sup> u Vašingtonu tokom 80-ih godina tek proteklog stoleća, programa poznatog kao *Vašingtonski konsenzus*, a zasnovanog na delovanju tri osnovna faktora (monetarna stabilizacija, privatizacija i deregulacija), globalizacija je tokom proteklih dvadesetak godina postala vodeća tema, i to ne samo u ekonomiji i politici, na koje se izvorno odnosila. *Vašingtonski konsenzus* zasnovan je, sa svoje strane, na idejama neoliberalizma, koji baštini klasične liberalne ideje, pre svega ideje A. Smita, a koje su, pak, najčešće pojednostavljeno svedene na čuvenu metaforu o "nevidljivoj ruci" koja vodi pojedince da ostvarujući svoj vlastiti interes doprinose i interesu društva, odnosno da postižu cilj koji uopšte nisu nameravali postići.<sup>3</sup> Odatle se zatim izvode i dalekosežni, i na prvi pogled konzistentni, zaključci da je Smit (zajedno s engleskim klasičnim liberalnim ekonomistima) autor doktrine deregulacije, što svakako predstavlja prilično nategnutu konstrukciju.<sup>4</sup>

Uspom neoliberalne doktrine bio je, u svakom slučaju, trijumfalan.<sup>5</sup> Treba se samo prisetiti opšte (intelektualne) klime u zapadnim zemljama neposredno posle Drugog svetskog rata, kada su preovlađivale kejnzijanske, socijaldemokratske, odnosno demohrišćanske, a u određenoj meri i marksističke ideje. U tim uslovima i sama pomisao da se tržištu prepusti da donosi glavne socijalne ili političke odluke, a da država dobrovoljno pristane da redukuje svoju ulogu u ekonomiji, dok nasuprot tome korporacijama treba da bude data potpuna sloboda, itd., uopšte nije odgovarala duhu vremena, duhu koji je, možda, najbolje izražen čuvenom knjigom K. Polanijija *The Great Transformation* iz 1944. godine. Pre više od pola veka Polanji je pisao: "Dozvoliti tržišnom mehanizmu da bude jedini upravljač sudbinama ljudskih bića i njihovim

---

<sup>2</sup> Odnosno, vlade SAD i međunarodnih finansijskih institucija kojima ona u ogromnoj meri dominira, kako to znatno eksplicitnije ističe N. Čomski. (Нюам Чомски, *Профит изнад људи. Неолиберализам и глобални поредак*, Нови Сад, 1999, str. 19.)

<sup>3</sup> U prethodnom radu (Globalizacija, tržišna privreda i nacionalno makroekonomsko planiranje, *Makroekonomsko planiranje i tranzicija*, Beograd, 2002, str. 350, f. 2) postavio sam jedno, kako mi se čini, ne baš beznačajno pitanje, naime, da li su Smitove reči "često" i "ne uvek" iz navedenog mesta u neoliberalnom tumačenju slučajno (implicitno ili eksplicitno) zamenjene rečju "uvek". Problem ove Smitove metafore može se, međutim, posmatrati i s druge strane, koja se odnosi na pitanje njenog pravog autorstva. U tom smislu mogu se istaći npr. Monteskie, koji u svom *Duhu zakona* piše da težnja za čašću u monarhiji "unosí život u sve delove političkog tela; a kao rezultat toga pokazuje se da svako doprinosi opštem blagostanju misleći da radi samo u svom interesu" (navod prema: Albert O. Hiršman, *Strasti i interesi: politički argumenti u prilog kapitalizma pre njegovih pobeda*, Beograd, 1999, str. 34-35), ili pak Đ. Viko kod koga se nalazi i sledeći paragraf: "Iz okrutnosti, škrtosti i ambicije – ta tri poroka što štete cijelom ljudskom rodu – stvara vojsku, trgovinu i dvor, što znači snagu, bogatstvo i mudrost republika; na taj način iz ova tri velika poroka, koji bi sigurno uništili ljudski rod na Zemlji, nastaje građanska sreća. (Giambattista Vico, *Načela nove znanosti: o zajedničkoj prirodi nacija*, Zagreb, 1982, par. 132, str. 78-79.)

<sup>4</sup> Videti: Egon Macner, Globalizacija i mogući odgovori Evrope, *Ekonomist magazin*, br. 65, 20. avgust 2001, str. 48-49.

<sup>5</sup> Pre nepunih dvadesetak godina F. Peru isticao je da je "sve manje i manje ekonomista i kompetentnih posmatrača koji smatraju da je tržište bez korigovanja dovoljno da bi osiguralo dobro funkcionisanje ekonomije (Fransoa Peru, *Za filozofiju novog razvoja*, Beograd, 1986, str. 115), odnosno da je "svuda, na Zapadu, logika tržišne ekonomije korigovana logikom ekonomije solidarnosti". (*Isto*).

prirodnim okruženjem (...) rezultiralo bi uništenjem društva",<sup>6</sup> reči koje danas mnogima zvuče potpuno strano, a samo manjini kao proročke. Ipak, startujući od malog embriona na Čikaškom univerzitetu sa F. fon Hajekom, filozofom i ekonomistom kao spiritus movensom, i njegovim učenicima, pre svih M. Fridmanom i Dž. Stiglerom, neoliberali su za kratko vreme stvorili ogromnu mrežu institucija (fondacije, instituti, istraživački centri, publikacije itd.) i neumorno propagirajući svoje ideje i doktrinu praktično osvojili intelektualnu klimu, pre svega u razvijenim zemljama. O njihovom uticaju i značaju rečito govori činjenica da je među dobitnicima Nobelove nagrade za ekonomiju tokom protekle dve decenije čak desetak poteklo iz ove (Čikaške) škole.

Ovu doktrinu su potom kao faktički zvaničnu "ustoličili" početkom 80-ih godina proteklog veka M. Tačer, koja je po dolasku na vlast 1979. izvela tzv. neoliberalnu revoluciju u Britaniji, i R. Regan, bivši predsednik SAD. U oba slučaja kao centralna ideja istaknuta je Konkurencija – konkurencija između nacija, regiona, preduzeća i naravno između pojedinaca. Pretpostavlja se, odnosno dokazuje, da će konkurencija na najefikasniji način izvršiti alokaciju (svih) resursa, odnosno da će dovesti do porasta opšte (ekonomske) efikasnosti, a posledično i blagostanja. Shodno tome, javni sektor, tokom prethodnog perioda značajno razvijen, morao je da bude drastično "skresan", tako da je privatizacija postala jedno od osnovnih obeležja "ozvaničene" neoliberalne doktrine i politike tokom proteklih dvadesetak godina, započinjući opet svoj uspon u Britaniji. Shodno tome, i država blagostanja, razvijana tokom prethodnih decenija u evropskim zemljama, morala je biti transformisana, što je u globalnim razmerama, uz dejstvo daljeg jačanja transnacionalnih korporacija, rezultiralo tzv. novim suverenitetom, na štetu nemoćne države (powerless state), a u korist sveta bez granica (borderless world).<sup>7</sup>

3. Neoliberalnu doktrinu preuzele su zatim i međunarodne finansijske institucije, pre svih MMF i Svetska banka. Kao glavni ideolog privatizacije u Britaniji se već istakao Institut »Adam Smit«, a uskoro su njegove eksperte počeli da koriste i Svetska banka i USAID, da bi se te ideje pod njihovim uticajem počele širiti praktično po čitavom svetu. Dok su Tačerova i Regan, sa svojim politikama – tačerizam, odnosno reganomika – na određeni način simbolizovali neoliberalnu doktrinu i politiku na nacionalnom nivou, na međunarodnom planu ovu politiku karakterišu: slobodna trgovina dobrima i uslugama, slobodna cirkulacija kapitala i sloboda investiranja, a njihovi glavni promoteri upravo su međunarodne finansijske institucije, pre svega MMF, koji je tokom proteklih dvadesetak godina enormno ojačao, pretvorivši se istovremeno od progresivne institucije kakav je bio u momentu osnivanja<sup>8</sup> u instituciju koje se "treba čuvati",<sup>9</sup> u "diktatora" recepta za pripremanje i sprovođenje ekonomske politike u zemljama širom sveta, podrazumevaju se ekonomske politike zasnovane na načelima neoliberalizma, odnosno "tržišnog fundamentalizma" ili "monetarnog fundamentalizma".

Osnovna pravila koja proističu iz neoliberalne doktrine, a koja međunarodne finansijske institucije sugerišu, odnosno tačnije – nameću, većini zemalja u razvoju, kao i zemljama u tranziciji, mogu se ukratko opisati kao delovanje gore pomenuta tri faktora: liberalizovanje

---

<sup>6</sup> Navedeno prema: Susan George, A Short History of Neo-Liberalism: Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change, *Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World*, Bangkok, 24-26 March 1999, str. 1.

<sup>7</sup> Videti detaljnije u: Kosta Josifidis i Zora Prekajac, Globalizacija i nacionalna ekonomija – ugrožena suverenost ili koegzistencija, *Globalizacija i tranzicija*, Beograd, 2001, str. 54. i dalje.

<sup>8</sup> Susan George, A Short History of Neo-Liberalism: Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change, *Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World*, Bangkok, 24-26 March 1999, str. 1.

<sup>9</sup> "Čuvajte se MMF-a!", *Ekonomist magazin*, br. 42, 12. mart 2001, str. 12-15.

trgovine i nesmetano delovanje tržišta (deregulacija), zaustavljanje inflacije, odnosno makroekonomska stabilizacija i privatizacija. Vlade onih zemalja koje, pod većim ili manjim pritiskom međunarodnih finansijskih institucija, ili i bez njega, sprovode neoliberalnu, ili bar njoj blisku, politiku preuzimaju, shodno tome, i svoje nove, znatno smanjene, redukovane funkcije, što je posebno karakteristično za tzv. zemlje u tranziciji, odnosno za bivše istočnoevropske socijalističke zemlje, uključujući tu i zemlje nastale iz bivše SFRJ.

Shodno tome, u praksi razvoja nacionalnih privreda odnosno celokupne svetske privrede realizovano je napred istaknuto shvatanje o sve manjem značaju nacionalnih granica u ekonomskom razvoju. Savremena društva upravo karakteriše sve veći stepen integracije između nacionalnih država, koji se ispoljava u porastu obima trgovine među njima, u povećanom kretanju kapitala i ljudi, odnosno radne snage, i naravno informacija. Usled toga, pod globalizacijom u ekonomskom smislu najčešće se podrazumeva rastuća internacionalizacija razmene i proizvodnje, napuštanje regulacije finansijskih i trgovinskih tokova, a što dovodi do sve veće mobilnosti kapitala, robe, usluga i rada, odnosno najšire posmatrano kao proces pretvaranja zasebnih nacionalnih privreda u integrisanu svetsku privredu.<sup>10</sup>

4. Na taj način, neoliberalna doktrina postala je osnov i neizostavni deo ekonomske politike u većini zemalja sveta. Međutim, rezultati sprovođenja ovakve (neoliberalne) politike, a mora se priznati i stepen doslednosti u njenom sprovođenju, ipak su različiti od zemlje do zemlje, i na njih se svakako, u poznatim manirima, mogu pozivati i pristalice i protivnici ove politike, odnosno ove doktrine, bez obzira na to što, kako to uostalom uvek i biva, i sami ovi rezultati nisu posledica isključivo te i takve (ekonomske) politike, već proističu i iz dejstva drugih (neekonomskih) faktora, za šta su Srbija, odnosno Srbija i Crna Gora (SRJ) i druge zemlje nastale iz bivše SFRJ možda i najbolji primer. U svakom slučaju, ekonomsko zaostajanje (većine) ovih zemalja (zemlje u tranziciji i nerazvijene zemlje uopšte, a posebno zemlje nastale iz bivše SFRJ) upozorava i otvara jedno značajno pitanje – da li je doktrina u njihovom slučaju nedelotvorna, ili je u pitanju njeno nedosledno i necelovito realizovanje? Naravno, bilo bi uputno pozabaviti se i pitanjem generalne upotrebljivosti doktrine i rezultata njene primene (ili "primene") i u razvijenim zemljama, odnosno u razvijenim ekonomijama,<sup>11</sup> pa i u samim SAD,<sup>12</sup> ali to svakako prevazilazi namere ovog rada. Moglo bi se samo sažeto istaći da se kao jedan od osnovnih

---

<sup>10</sup> H. Silbert & H. Klodt, Toward Global Competitions and Constraints, in: *The Future of the Globe Economy: Toward a Long Boom*, Paris, OECD. (Navod prema: Ђорђе Митровић, Еволуција теоријских схватања о појму глобализације, *Теме*, број 4, 2002, стр. 561.)

<sup>11</sup> Kako je Dž. Bejker, koji je tada bio na istaknutom mestu (Secretary of Treasury), ponosno izvestio poslovnu zajednicu, a časopis *Foreign Affairs* naveo u svom pregledu decenije, Reganova administracija je američkoj industriji dala više uvoznih povlastica nego ijedan od njegovih prethodnika u više od pola veka, odnosno zapravo više nego svi ti prethodnici zajedno, zbog čega je njegova era i dobila atribut "najveći zamah protekcionizma posle 1930", što je svakako veoma daleko od neoliberalne doktrine, čije se praktično inaugurisanje i sprovođenje, pored M. Tačera, vezuje upravo za Reganovo ime. (Navod prema: Ноам Чомски, *Профит изнад људи. Неолиберализам и глобални поредак*, Нови Сад, 1999, стр. 44. Takođe: Noam Chomsky, Some Truths and Myths about Free Market Rhetoric, Lies of Our Times, 7 January 1994, *ZMagazine*, № 1, 1994, стр. 2–3; <http://zena.secureforum.com/Znet/zmag/allarticles1.cfm>)

<sup>12</sup> U jednom delu naše intelektualne, pre svega ekonomske, javnosti SAD važe za prototip primene (neo)liberalnog koncepta ("Hram primenjenog liberalizma", kako ih ocenjuje Danica Popović u: *Leteći cirkus spoljnotrgovinske liberalizacije*, *Prizma*, decembar 2002, стр. 18), pri čemu se činjenica da i u tim razvijenim zemljama postoji protekcionizam obrazlaže tezom da te (bogate) zemlje mogu sebi da dozvole visoke troškove zaštite, što s malim i siromašnim zemljama kakva je npr. Srbija nije slučaj (*Isto*, стр. 18). To je svakako teza koja zaslužuje punu pažnju.

rezultata primene neoliberalne politike, odnosno onoga što se pod njenim imenom sprovodi u SAD i drugim razvijenim zemljama, ispoljava ogroman porast nejednakosti, odnosno ono što se i na nivou ovih zemalja i na međunarodnom nivou označava kao "asimetrični poredak". Da li te ekonomske nejednakosti "nisu zlo", već samo "neminovna pretpostavka ekonomskog razvoja", i da li one "moraju i dalje ostati motor ekonomskog progresa", i na koji to način "njihove razmere treba da impliciraju miran i stabilan razvoj, a ne svet sa rastućim konfliktima čime nesporno prethodi preterana polarizacija na veoma mali broj prebogatih i veliki broj jako siromašnih i sve siromašnijih",<sup>13</sup> sve su to pitanja izazvana globalizacijom, na koja će njen dalji tok pružiti i (definitivne) odgovore. Ipak, nasuprot ovde istaknutom blagonaklonom stavu čak i prema ogromnoj polarizaciji bogati – siromašni, veći broj autora nema nameru da čeka dalji tok globalizacije niti da ulepšava stvarnost, već otvoreno ističe protivrečnosti koje donosi globalizacija, ne zaustavljajući se uvek samo na istaknutoj polarizaciji, pa tako ima (sve snažnijih i glasnijih) mišljenja o globalnim problemima s kojima se suočava svetska privreda, a posebno o problemima koje su izazvali poslednji događaji, odnosno praksa u većem broju zemalja – Argentina, odnosno uopšte zemlje Latinske Amerike, zatim Indonezija, Turska, neke novoindustrijalizovane zemlje, i naravno zemlje u tranziciji – koja je po njima već u dobroj meri doveli u pitanje neprikosnovenost neoliberalne, odnosno čikaške škole.<sup>14</sup>

Odmah se može zapaziti da gore postavljeno pitanje čine dva relativno nezavisna pitanja, od kojih se prvo odnosi na realnost, na ono što se događa (da li se u zemljama u tranziciji i nerazvijenim zemljama, i ne samo u njima, naravno, sprovodi neoliberalna, odnosno uopšte tržišna ekonomska politika?), dok je drugo u hipotetičkoj sferi (da li je neoliberalna politika u uslovima koji postoje u ovim zemljama delotvorna ili nedelotvorna?), i kao takvo moralo bi biti predmet pre svega doktrinarnih razmatranja.<sup>15</sup> U vezi s ovako postavljenim pitanjem potrebno je, naravno, čuvati se poznate zamke objašnjavanja nepovoljnih ili nepoželjnih rezultata koje sistem produkuje "objašnjenjem" da je u pitanju dobar (ili dobro postavljen) sistem, ali loša realizacija principa, odnosno postavki na kojima sistem počiva.<sup>16</sup>

Odgovor na prvo, ovde relevantno, pitanje, ukoliko želimo da sačuvamo makar minimum objektivnosti, mora da bude negativan, bez obzira na ličnu opredeljenost i bez obzira na pohvale koje dobijamo od strane dela međunarodne zajednice,<sup>17</sup> odnosno bez obzira na

---

<sup>13</sup> Danilo Šuković, Globalizacija i siromaštvo, *Globalizacija i tranzicija*, Beograd, 2001, str. 71.

<sup>14</sup> Čak je i Dž. Soros izjavio da je "globalni kapitalistički sistem daleko od stabilnosti", a da je "globalni finansijski sistem u cjelini sve manje pouzdan, jer je značajno stradao autoritet i reputacija Međunarodnog monetarnog fonda". (Новая глобальная финансовая архитектура, *Вопросы экономики*, br. 12, 2000, str. 56. Navod prema: Veselin Drašković, *Kontrasti globalizacije*, Beograd – Kotor, 2002, str. 47.) Za događanja u gore navedenim zemljama i njihov značaj u razmatranom smislu videti kraći prikaz u: Zvonko Dragaš, Limiti liberalnog koncepta, *Danas*, 26–27. januar 2002, str. VI. Za zemlje Latinske Amerike videti: Injasio Ramone, Viva Brasil!, *Le Monde diplomatique*, broj 23, januar 2003, str. 1.

<sup>15</sup> Ovo, doktrinarno, pitanje ovde neće biti diskutovano. Eksplicitno razmatranje (i negiranje) primenljivosti neoliberalnih recepata u našim uslovima može se pronaći npr. u: Veselin Drašković, *Kontrasti globalizacije*, Beograd – Kotor, 2002, Poglavlje VII Globalizacija i tranzicija.

<sup>16</sup> Ovakva argumentacija poznata nam je iz dugogodišnjeg sopstvenog iskustva, a njeni zastupnici bili su, nažalost, ne samo predstavnici tadašnjih vlasti. Međutim, kako upozorava Vladimir Vuletić (Savremene teorije o globalizaciji, *Globalizacija i tranzicija*, Beograd, 2001, str. 97) ovakvom načinu rezonovanja nije odoleo čak ni jedan Fukujama, koji u svojoj izuzetno uticajnoj knjizi *Kraj istorije i poslednji čovek* ističe da je liberalna demokratija kao sistem vladavine pobedila svoje ideološke konkurente kojima su bile imanentne neprevladive unutrašnje iracionalnosti i nedoslednosti, dok su problemi sa liberalnom demokratijom vezani za nepotpuno sprovođenje liberalno-demokratskih principa!

<sup>17</sup> *Tranzition Repot 2001*, European Bank for Reconstruction and Development. Po oceni Evropske banke za obnovu i razvoj SR Jugoslavija je po uspešnosti reformi sprovedenih u 2001. godini zauzela prvo mesto od

nekritičke pohvale koje aktuelnoj vlasti upućuje jedan deo ekonomske struke. Ova ocena važi kako kada je reč o ortodoksnoj neoliberalnoj varijanti tako i kada govorimo o jednostavno tržišno usmerenoj ekonomskoj politici, odnosno o tržišno orijentisanom privrednom sistemu, o kome se uostalom na ovim prostorima govori već više od pola veka. Od takve ekonomske politike i od takvog privrednog sistema mi smo još veoma daleko, a pojedine mere, odnosno sistemska rešenja koja se tokom protekle već više nego dve godine od izvršenih (demokratskih) promena sprovode pod firmom tržišnih reformi, samo nas još više od toga udaljavaju.<sup>18</sup> U tom smislu između postojeće vlasti (države) i prethodne (odnosno, prethodnih) postoji ne mali kontinuitet.<sup>19</sup>

5. U svetlu tog kontinuiteta postavlja se, s aspekta ovog rada, jedno vrlo važno pitanje: zašto je, onda, na početku prethodne decenije napušteno makroekonomsko planiranje, koje po samoj definiciji predstavlja institucionalizovano delovanje svesnog činioca kojim se koriguje (ili dopunjava) delovanje tržišnog mehanizma i u kojem se, u svakom slučaju, izražavao jedan značajan aspekt (ili deo) ekonomskog suvereniteta? Za državu koja nije želela da se odrekne uticaja na privredu, na privredne aktere i privredna kretanja, a to je evidentno, odustajanje od planiranja, kao takvog, institucionalnog, delovanja svakako deluje u najmanju ruku čudno, i odgovoriti na gornje pitanje nije ni najmanje jednostavno.

Argumentacija koju je tim povodom isticao Lj. Madžar<sup>20</sup> svakako predstavlja jedan značajan deo odgovora na gore postavljeno pitanje o razlozima napuštanja makroekonomskog planiranja. Ipak, ovi se argumenti odnose (isključivo) na bivše tzv. socijalističke istočnoevropske zemlje, uključujući i SFRJ. Međutim, makroekonomsko planiranje karakterisalo je ne samo socijalističke zemlje, već je posebno u periodu od 1960–80. bilo uistinu svetski fenomen, obuhvatajući krajem 1970-ih oko 120 zemalja,<sup>21</sup> među njima veliki broj zemalja u razvoju, pa i razvijenih tržišnih (kapitalističkih) zemalja. Pokazuje se, naime, da je opadanje značaja i uticaja makroekonomskog planiranja započelo već tokom osamdesetih godina prethodnog veka i da nije bilo povezano, bar ne direktno, s kolapsom istočnoevropskih realno-socijalističkih privrednih sistema.<sup>22</sup> Nacionalni planovi razvoja, ili ono što uobičajeno nazivamo makroekonomsko planiranje, najpre su izgubili svoje mesto i značaj u kapitalističkim zemljama, uglavnom tokom osamdesetih godina XX veka, uporedo s porastom uticaja liberalizacije i privatizacije,<sup>23</sup> dakle s porastom uticaja politike zasnovane na pravilima Vašingtonskog konsenzusa, odnosno doktrine neoliberalizma. Planske funkcije spuštene su sa centralnog na

---

ukupno 27 zemalja u tranziciji. (Navod prema: *Ekonomski pregled – Savezna Republika Jugoslavija 2001.*, Beograd, 2001, str. 111–114.)

<sup>18</sup> Videti veoma oštre ocene dosadašnjeg toka reformi u Srbiji u studiji Centra za slobodno tržište, sa indikativnim naslovom – *Dve godine reforme u Srbiji: propuštena prilika* (Beograd, 2002).

<sup>19</sup> Videti neke kritičke opservacije i upozorenja u sledećim radovima ovog autora: Globalizacija, tržišna privreda i nacionalno makroekonomsko planiranje, *Makroekonomsko planiranje i tranzicija*, Beograd 2002. i Reforme: put ka tržišnoj privredi ili..., *Ekonomika preduzetništva*, broj 4, 2002.

<sup>20</sup> Reč je o oceni karaktera i rezultata sistema centralističkog planiranja u bivšim socijalističkim zemljama "Beznadno je kompromitovan i definitivno propao jedan koncept planiranja. (...) Teško nasleđe koje je ostavio neadekvatan sistem planiranja razlog je kompromitacije i same ideje planiranja." (Ljubomir Madžar *Makroekonomsko planiranje i tržišna privreda*, Beograd, 2001, str. 10–11.)

<sup>21</sup> Hoky Hwang, *The Rise and Demise of National Development Plans: A Cross-National Study, 1929–1995* Dissertation Proposal, Stanford, April 2000, str. 27.

<sup>22</sup> Broj zemalja koje su prestale sa makroekonomskim planiranjem povećao se sa nešto manje od 40 u 1980. na preko 100 u 1990. godini, sa relativno ravnomernim porastom tokom tog perioda. (Hoky Hwang, *Cit. delo*, str. 29.)

<sup>23</sup> Hoky Hwang, *Cit. delo*, str. 3.

niže nivoje, zaključno sa samim preduzećima, ili je planiranje formalno potpuno napušteno, a planski organi su ili ukinuti, ili transformisani u različita državna tela na raznim nivoima, manje ili više u skladu s neoliberalnom doktrinom.

Ono što se nakon toga desilo u bivšim socijalističkim zemljama pre bi moglo da liči na neku vrstu dobrovoljnog demisioniranja nomenklature (o čemu govori Čomski), naravno uz adekvatne kontraustupke novih vlasti, i uz potpunu razgradnju svih do tada postojećih institucija. Pokazalo se, na taj način, da sam život nije potvrdio (ili nije prihvatio) potrebu za planiranjem, koja je upravo u tim zemljama, kako je to isticao Lj. Madžar,<sup>24</sup> sada postajala daleko jača nego ikada ranije. Ovaj ishod, na određeni način paradoksalan, samo potencira ovde postavljeno pitanje i težinu odgovora koji se na to pitanje traži.

6. U svakom slučaju, i u jednim i u drugim, dakle i u kapitalističkim i u socijalističkim zemljama, na delu je bio sličan proces smanjenja uloge i značaja države, odnosno "umanjenje sposobnosti i mogućnosti nacionalnih vlada da vrše svoju kako istorijsku tako i savremenu ulogu".<sup>25</sup> Ovaj proces rezultat je postavljanja i sprovođenja globalnih pravila, kojima se smanjuje prostor za delovanje nacionalnih država, isto kao što globalna javna dobra, odnosno globalne javne štete prevazilaze moći pojedinačnih nacionalnih država. I jedan i drugi navedeni aspekt globalizacije, naročito postavljanje globalnih pravila, prema ovom autoru, od prestanka hladnog rata pod snažnim su uticajem SAD. Kao jedan od protivrečnih efekata globalizacije, odnosno globalnog poretka, mnogi autori upravo ističu potiskivanje nacija u drugi plan i prevladavanje modela totalitarnog, do apsurdna banalizovanog, vesternizovanog i utopijskog (neo)liberalnog internacionalizma.<sup>26</sup> Ovako shvaćen internacionalizam najviše se plaši renacionalizacije, odnosno uspostavljanja ili potvrđivanja bilo kog nacionalnog suvereniteta koji je u suprotnosti s američkim interesima, kako je to jednom prilikom, nedavno, izjavio jedan američki senator.<sup>27</sup> Kao konačan rezultat globalizacije u ovom smislu dolazi do redukovanja moći (nacionalnih) vlada na nabavljanje širom sveta onoga što njihovo stanovništvo zahteva, dok su transnacionalne kompanije i međunarodni kapital de facto postali nova svetska vlada, a njihova rastuća kontrola nad globalnom ekonomijom sakrivena je iza ortodoksije slobodne trgovine.<sup>28</sup> Drugim rečima, realizovan je koncept novog suvereniteta, o kojem je gore bilo reči.

7. Mogući odgovori Evrope, koje E. Macner razmatra u navedenom radu, naravno, nisu irelevantni (ili: ne bi trebalo da budu relevantni) samo za Zapadnu Evropu, već sigurno u još većoj meri za druge, pojedinačne i manje razvijene zemlje, uključujući tu naravno i Srbiju. Ti se odgovori kreću u prvom redu na liniji razmatranja pitanja da li Evropa, odnosno Evropska unija uopšte ima autonomiju, odnosno da li je u stanju da smanjenje nacionalne autonomije svojih članica zameni nečim što bi moglo da se nazove evropski politički (a moglo bi se dodati: i ekonomski) identitet. Trenutno, po Macneru,<sup>29</sup> situacija je takva da je EU praktično odustala od vlastite evropske politike, i da se opredelila na puko imitiranje onoga što se podrazumeva kao svetski priznata najbolja praksa. To je najbolje došlo do izražaja kod Amsterdamskog dogovora

---

<sup>24</sup> *Makroekonomska planiranje u svetu tržišnih privreda*, Beograd, 1992, str. 69.

<sup>25</sup> Egon Macner, Globalizacija i mogući odgovori Evrope, *Ekonomist magazin*, br. 65, 66, 67, 20. avgust, 27. avgust, 1. septembar 2001.

<sup>26</sup> Veselin Drašković, *Kontrasti globalizacije*, Beograd - Kotor, 2002, str. 82.

<sup>27</sup> Thomas Fleming, Pred lažima Zapada, *Ekonomika*, broj 3, 1996, str. 159. Kako ističe sam Fleming u citiranom tekstu, najveća noćna mora internacionaliste (odnosno, globaliste) jeste kada neki narod samo i pomisli da ide svojim putem (*isto*).

<sup>28</sup> Colin Hines, *Localization. A Global Manifesto*, London and Sterling, VA, 2000, str. 16.

<sup>29</sup> Egon Macner, Globalizacija i mogući odgovori Evrope (3), *Ekonomist magazin*, br. 67, 3. septembar 2001, str. 53.



i kod Pakta za rast i stabilnost, kojima je u stvari bezrezervno podržan Vašingtonski konsenzus, odnosno proces globalizacije u obliku koji se može grubo definisati kao amerikanizacija. Naravno, ni Macner ne ispušta iz vida da se kod kritike generalnog odsustva evropske politike i traženja moguće alternative ("Postvašingtonski konsenzus" za multipolarni svet) moraju uzimati u obzir ograničenja u autonomijama koja su inače u uslovima sve veće međuzavisnosti u svetu svakim danom sve veća.

Imajući u vidu realnost položaja (odnosno, veličine i snage) Srbije, svakako da nije uputno govoriti o nekakvoj potpunoj, ili makar i velikoj, autonomiji kojoj bi, eventualno, trebalo težiti. Takva politika bi, verovatno, rezultirala onim što smo već imali, odnosno izolacijom zemlje i autarkičnim razvojem (da li su oni nametnuti spolja ili iznutra, moglo bi se reći da je s ovog aspekta irelevantno). A to je upravo ono što se, s pravom, smatra najlošijim izborom.<sup>30</sup> Zadržavanje, odnosno ponovno opredeljivanje za makroekonomsko planiranje, i to takvo koje će uvažavati realna ograničenja u autonomiji, svakako ne bi moglo da predstavlja nešto što je, odnosno što bi bilo nekompatibilno sa okruženjem i položajem Srbije u tom okruženju, bez obzira na to kako to okruženje definisali. S druge strane, institucionalizovano planiranje, za razliku od neinstitucionalizovanog delovanja na privredu, njene aktere i tokove, svakako je primerenije jednom demokratskom društvu i transparentnoj vlasti, tako da i na toj, političkoj ravni može da se govori o prednostima takvog (nazovimo ga institucionalizovano) planiranja.

8. Da se, najzad, vratimo na odnos globalizacije i neoliberalne doktrine i ekonomskog suvereniteta. U domenu planiranja, odnosno izbora i koncipiranja razvojne strategije, proces globalizacije i njenih pratećih efekata različito se odrazio na pojedine zemlje, od kojih su neke (među njima i bivša SFRJ, odnosno Srbija), verovatno prebrzo i nepromišljeno, jednostavno ukinule planiranje. Danas se, verovatno opravdano, počinje govoriti o nesvršishodnosti tih odluka, bez obzira na to što su se one kretale na opštoj liniji onoga što se u svetu dešavalo s ulogom i značajem makroekonomskog planiranja na nacionalnom nivou, odnosno na nivou nacionalnih država. Jer, nedostaci nacionalnog planiranja (strategije) razvoja i porast neoliberalizma, i kasnije napuštanje makroekonomskog planiranja od strane mnogih zemalja ne znače i ne mogu da znače niti kraj planiranja uopšte niti kraj razvoja, već sugerišu prekomponovanje i premeštanje ovih funkcija, i to kako na niže, tako i na više nivoe, odnosno transformaciju odgovarajućih organa u skladu s tim.

Uostalom, mnoge zemlje su i danas veoma aktivne kada je u pitanju makroekonomsko planiranje, ne dovodeći u pitanje njegovo postojanje i njegovu svrsishodnost. To se u prvom redu odnosi na zemlju koja već godinama ostvaruje daleko najveći rast na svetu (Kina), i u kojoj su u toku sprovođenje Desetog petogodišnjeg plana (2001–2005), kao i duboke strukturne reforme. Prema prognozama Svetske banke Kina će i u 2002. godini, u jeku svetske ekonomske recesije, ostvariti najveću stopu rasta BDP (7,9%), čime će biti dostignuta, za Kinu "mitska", granica od 1.000 US\$ BDP po stanovniku, čime će Kina preuzeti od Italije peto mesto u svetu po apsolutnoj veličini BDP.<sup>31</sup> Iako i dalje u svetu bogatih industrijskih zemalja važi za siromašnu, Kina će nastavkom ovakvog privrednog rasta i razvoja na taj način i dalje zbunjivati stručnjake, dovodeći u pitanje čak i izvršene promene u zemljama u tranziciji, koje po pravilu (izuzetak su, po ovom autoru, Slovenija i Estonija) nemaju razloga da se pohvale nekakvim značajnijim

---

<sup>30</sup> "U procesu globalizacije pravila igre malima i slabima nameću veliki i moćni, pa izgleda na prvi pogled da se autarkičnost pojavljuje kao jedina *alternativa* globalizaciji. Koliko god globalizacija bila za neke dobra, a za neke loša, izolacija je u svakom slučaju najgore rješenje, tako da ona ne smije biti alternativa globalizaciji." (Veselin Drašković, *Kontrasti globalizacije*, Ekonomika – Kotor, 2002, str, 130.)

<sup>31</sup> Videti: M. Mitrović, Peta na svetu, *Ekonomist magazin*, broj 128, 4. novembar 2002, str. 59.

rastom tokom prethodnih desetak godina, i pored napuštanja "socijalizma", za razliku od Kine koja je ostala "komunistička". U gornjem kontekstu, povezano s opstajanjem makroekonomskog planiranja, svakako treba posmatrati i druge, nama geografski, ali i ne samo geografski bliže zemlje.<sup>32</sup>

Ovakva razmatranja, sa svoje strane, ponovo aktuelizuju neke od radova, još iz vremena bivše Jugoslavije, u kojima su diskutovani tadašnji sistem planiranja u Jugoslaviji, njegov odnos sa tržištem kao komplementarnim mehanizmom koordinacije privrednih aktivnosti, kao i pravci njegove transformacije.<sup>33</sup> Mi ne bismo smeli da dopustimo luksuz da jednostavno izbrišemo sakupljeno iskustvo niti u ovoj niti u bilo kojoj drugoj oblasti, kao što je to učinjeno npr. u Izveštaju o svetskom razvoju za 1996. godinu Međunarodne banke za obnovu i razvoj i Svetske banke,<sup>34</sup> gde o navedenoj temi (od plana ka tržištu) nema ničeg od naših iskustava – niti naše prakse niti radova naših autora. U suprotnom, opet će nam se dešavati ono na šta je, upravo povodom odnosa prema planiranju, upozoravao Lj. Madžar – kretanje iz jedne u drugu krajnost: posle nekritičkog prihvatanja i glorifikovanja po pravilu sledi isto takvo nekritičko odbacivanje.<sup>35</sup>

9. Naravno, problem ekonomskog suvereniteta i nacionalnih ekonomskih sloboda ne svodi se samo na makroekonomsko planiranje, iako se ono pokazuje kao jedna od njegovih bitnih odlika. Problemi razvoja na međunarodnom nivou tokom proteklih decenija nesumnjivo se pogoršavaju, iako su te decenije obeležene kao "dekade" razvoja UN. Problemi siromaštva u masovnim razmerama sigurno su jedan od upozoravajućih pokazatelja, iako su i sami ovi podaci i posebno rasprave o njihovim uzrocima veoma često predmet raznih manipulacija. S druge strane, sve je veći otpor nekritičkom prihvatanju i primenjivanju recepata i terapije koje propisuju MMF i druge međunarodne finansijske institucije, otpor koji postaje sve masovniji i koji se manifestuje na raznim stranama sveta. Latinska Amerika je jedno od (globalnih) mesta na kojima se ovi procesi više nego jasno manifestuju. Dolazak na vlast novog predsednika Brazila 1. januara 2003. godine simbolički je obeležio kraj jednog i početak novog ciklusa ne samo u ovoj zemlji, već i u celoj Latinskoj Americi. Prethodni ciklus, koji je trajao oko dve decenije, bio je obeležen vojnim diktaturama, nezaposlenošću, porastom siromaštva, kao i sistematskim eksperimentisanjem s primenom neoliberalnih recepata, odnosno naredbi MMF, zbog čega je tokom samo nekoliko poslednjih godina došlo do dramatičnih promena, direktno iniciranih upravo otporom prema neoliberalnim dogmama formulisanim od strane MMF.<sup>36</sup>

Očigledno je, a to upravo i pokazuje primer zemalja Latinske Amerike, da je neophodno izboriti se za očuvanje ekonomskog suvereniteta – narodi koji hoće da drže svoju sudbinu u

---

<sup>32</sup> Među njima je i naš sused Mađarska, u kojoj se u novi milenijum krenulo u znaku plana i planiranja, i gde je poslednji nacionalni plan razvoja usvojen pod imenom *Széchenyi terv*, u spomen na istaknutu ličnost mađarske reformske ere Istvána Széchenyija (1791–1860).

<sup>33</sup> Videti, pre svega, sledeće radove: Branko Horvat, *Politička ekonomija socijalizma*, Zagreb, 1984, poglavlja 12 Planiranje s tržištem, str. 270–285. i 13 Makroekonomska organizacija, str. 286–300; Ljubomir Madžar, Putevi rekonstrukcije sistema planiranja, *Privreda u reformi*, Zbornik radova sa savetovanja na Brionima, 4–6. maj 1989, Beograd, 1989, str. 184–198; Ljubomir Madžar, *Makroekonomsko planiranje i tržišna privreda*, Beograd, 2001, odnosno druge radove koji su u ovde navedenim delimično ili u celini preneseni.

<sup>34</sup> *World Development Report 1996: From Plan to Market*, 1996.

<sup>35</sup> Makroekonomsko planiranje u svetu tržišnih privreda, *Beograd, 1992*, str. 13.

<sup>36</sup> Političke promene u Argentini, Brazilu, Peruu, Ekvadoru, Venecueli, Boliviji, Paragvaju, Kostariki često su bile zracene otvorenim protestima protiv globalizacije ("Ne, globalizaciji!"), Međunarodnog monetarnog fonda („Napolje Međunarodni monetarni fond!") i drugih eksponenata neoliberalne politike. Videti: Injasio Ramone, Viva Brasil!, *Le Monde diplomatique*, broj 23, januar 2003, str. 1.

svojim rukama (bez obzira da li su veliki ili mali, bogati ili siromašni) moraju da se trude da budu u situaciji da (mogu da) definišu svoju strategiju razvoja, na osnovu čega će, u meri u kojoj je to realno moguće, biti i subjekti a ne samo objekti istorijskih (i ekonomskih) zbivanja.<sup>37</sup> Ovaj zahtev u uslovima globalnog poretka koji se pretvara u svetsku nad-determinantu, u silu koja sve presudnije određuje sudbinu svake pojedine zemlje, i sve snažnije utiče na nacionalne vlade, na ekonomski život, na položaj socijalnih slojeva itd., u punoj meri dočarava savremene paradokse globalizacije i dramu prilagođavanja. Izolacija je, naravno, nedopustivo, najgore, rešenje, kako je već istaknuto. Kao jedino rešenje, stoga, preostaje uklapanje, odnosno prilagođavanje. Pri tome, forma "neoliberalne globalizacije", kao oblika prilagođavanja, predstavlja takođe ono što nije dopustivo: ona preti gubitkom nacionalne države i suvereniteta, prestankom socijalne države, poništavanjem sopsptvene kulture i nenadoknadivim razaranjem prirodnog okruženja.<sup>38</sup>

Iako mogućnosti nisu velike, one moraju biti iskorišćene. Ograničenja koja se često navode, i koja to objektivno jesu, ipak ne moraju biti presudna: dobitnici i gubitnici u savremenim procesima globalizacije nikako se ne svrstavaju samo prema veličini – dovoljno je kao primer navesti Rusiju i Indiju s jedne, i Singapur i Hong Kong, s druge strane.

## Literatura

1. Banjac, Zorica – Istorijski krivac ili prorok mondijalizacije, *Nedeljna Naša borba* (Beograd), subota – nedelja, 23–24.5.1998, str. IV.
2. Bukvić; Rajko – Globalizacija, tržišna privreda i nacionalno makroekonomsko planiranje, *Makroekonomsko planiranje i tranzicija*, Zbornik radova, Savezni sekretarijat za razvoj i nauku, Beograd, 2002, str. 350–364.
3. Bukvić, Rajko – Reforme: put ka tržišnoj privredi ili..., *Ekonomika preduzetništva* (Beograd), godina XXXVIII, broj 4, 2002, str. 214.
4. Vico, Giambattista – *Načelo nove znanosti: o zajedničkoj prirodi nacija*, Naprijed, Zagreb, 1982, *XXVIII+534 str.*
5. Vuletić, Vladimir – Savremene teorije o globalizaciji, *Globalizacija i tranzicija*, Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2001, str. 87–100.
6. George, Susan – A Short History of Neo-Liberalism: Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change, *Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World*, Bangkok, 24–26 March 1999 (<http://www.millennium-round.org/>)
7. Dragaš, Zvonko – Limiti liberalnog koncepta, *Danas* (Beograd), subota – nedelja, 26–27. januar 2002, str. VI.
8. Drašković, Veselin – *Kontrasti globalizacije*, Ekonomika Beograd i Fakultet za pomorstvo Kotor, 2002, 169 str.
9. *Економски преглед – Савезна Република Југославија 2001*, Савезни секретаријат за развој и науку, Београд, 2002, 138 стр.
10. Josifidis, Košta; Prekajac, Zora – Globalizacija i nacionalna ekonomija – ugrožena suverenost ili koegzistencija, *Globalizacija i tranzicija*, Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2001, str. 51–64.

---

<sup>37</sup> Upporediti: Часлав Оцић, Глобализација и националне стратегије развоја, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, број 108, 2000, стр. 55.

<sup>38</sup> Видети: Мирослав Печујлић, Парадокси глобализације и драма прилагођавања, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, број 108, 2000, стр. 17–18.

11. Macner, Egon – Globalizacija i mogući odgovori Evrope, *Ekonomist magazin* (Beograd), broj 65, 20. avgust 2001, str. 48–49, 66, 27. avgust 2001, str. 52–53, 67, 3. septembar 2001, str. 52– 53.
12. Madžar, Ljubomir – Putevi rekonstrukcije sistema planiranja, *Privreda u reformi*, Zbornik radova sa savetovanja na Brionima, 4–6. maj 1989, IRO Ekonomika i Savez ekonomista Jugoslavije, Beograd, 1989, str. 184–198.
13. Madžar, Ljubomir; Knežević, Vojislav; Savin, Davor; Bošnjak, Marinko; Bujišić, Branislava – *Makroekonomsko planiranje u svetu tržišnih privreda*, Savezni zavod za društveno planiranje / Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja / IBN centar, Beograd, 1992, 219 str.
14. Маџар, Љубомир – *Макроекономско планирање и тржишна привреда*, Савезни секретаријат за развој и науку, Београд, 2001, 670 стр.
15. Митровић, Ђорђе – Еволуција теоријских схватања о појму глобализације, *Теме* (Ниш), година XXVI, број 4, 2002, стр. 559–567.
16. Mitrović, M. – Peta na svetu, *Ekonomist magazin* (Beograd), broj 128, 4. novembar 2002, str. 59.
17. Оцић, Часлав – Глобализација и националне стратегије развоја, *Зборник Матице српске за друштвене науке* (Нови Сад), број 108, 2000, стр. 51–73.
18. Peru, Fransoa – *Za filozofiju novog razvoja*, IRO Matice srpske / Evropski centar za mir i razvoj / SECOS, Beograd, 1986, /6+/192 str.
19. Печујлић, Мирослав – Парадокси глобализације и драма прилагођавања, *Зборник Матице српске за друштвене науке* (Нови Сад), број 108, 2000, стр. 7–29.
20. Popović, Danica – Leteći cirkus spoljnotrgovinske liberalizacije, *Prizma* (Beograd), decembar 2002, str. 16–22.
21. Prokopijević, Miroslav (red.) – *Dve godine reforme u Srbiji: propuštena prilika*, Centar za slobodno tržište, Beograd, 2002, 79 str.
22. Ramone, Injasio – Viva Brasil!, *Le Monde diplomatique* (Beograd), godina II, broj 23, januar 2003, str. 1.
23. Smit, Adam – *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Kultura, Beograd, 1970, 1310 str.
24. Ursić, Predrag; Lakićević, Mijat – "Čuvajte se MMF-a!" /razgovor sa Džozefom Stiglicom/, *Ekonomist magazin* (Beograd), broj 42, 12. mart 2001, str. 12–15.
25. Fleming, Thomas – Pred lažima Zapada, *Ekonomika* (Beograd), godina XXXII, broj 3, 1996, str. 157–159.
26. Hines, Colin – *Localization. A Global Manifesto*, Earthscan Publication Ltd, London and Sterling, VA, 2000, xiv+290 pp.
27. Hiršman, Albert O.– *Strasti i interesi: politički argumenti u prilog kapitalizma pre njegove pobede*, Filip Višnjić, Beograd, 1999, 167 str.
28. Horvat, Branko – *Politička ekonomija socijalizma*, Globus, Zagreb, 1984, 554 str.
29. Hwang, Hokyū – *The Rise and Demise of National Development Plans: A Cross-National Study, 1929–1995*, Proposal Dissertation, Stanford University, Stanford, April 2000, 29 pp.
30. Chomsky, Noam – Some Truths and Myths about Free Market Rhetoric, Lies of Our Times, 7 January 1994, *ZMagazine*, № 1, 1994.  
(<http://zena.secureforum.com/Znet/zmag/allarticles1.cfm>)
31. Чомски, Ноам – *Профит изнадљуди. Неолиберализам и глобални поредак*, Светови, Нови Сад, 1999, 196 стр.

32. Šuković, Danilo – Globalizacija i siromaštvo, *Globalizacija i tranzicija*, Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2001, str. 65–78.
33. *World Development Report 1996: From Plan to Market*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Oxford University Press, 1996, IX+241

## **ECONOMIC FREEDOMS AND ECONOMIC SOVEREIGNTY IN GLOBALIZATION CONDITIONS – ADJUSTMENT OR SUBMISSION**

Abstract. The paper discusses the problems of economic (and national) sovereignty in the conditions of globalization, in which the importance of state borders is becoming less and less. Since the international financial institutions adopted the neoliberal doctrine, they became the main promoters of globalization embodied in the Washington Consensus, imposing neoliberal policies on the countries of East and Southeast Europe (and not only them, of course). The economic results in these countries warn of the inadequacy of these policies and the need to preserve economic sovereignty, that is, independent management of economic policy. Although the possibilities for this are small at first glance, some examples (Singapore and Hong Kong) show that they can be realized.

Key words: globalization, economic sovereignty, international financial institutions, neoliberal doctrine